

Bordás Máté

HAMAR ELFELEJTJÜK AZ APÁLYT ÉS A DAGÁLYT

Rövid bevezető a német antropocén lírába

Jelen írás a német nyelvű líra azon elágazását tárgyalja, melyet az *all dies hier, Majestät, ist deins. Lyrik im Anthropozän (ez itt mind, felség, a tiéd. antropocén líra)*¹ című, 2016-ban megjelent antológia prezentál. A kötet Anja Bayer és Daniela Seel szerkesztésében a német nyelvű líra szintérének több mint száz szerzőjétől ad közre verseket, emellett az antológia végén három tanulmány/esszé is olvasható, melyek az antropocén fogalmát és lírával való kapcsolatát járják körül. Olyan szerzőkkel találkozunk a névsorban, mint például Friederike Mayröcker, Kalász Orsolya, Daniel Falb, Franz Dodel, Karin Fellner, Christoph Szalay.

Az antropocén fogalmának megértéséhez annak geológiát érintő és kultúrabeli jelentőségét egyaránt tárgyalni kell, így a földtörténeti korokról való vita és a *natúra-kultúra* fogalmak dichotomikus értelmezésének felbomlása bír kiemelkedő jelentőséggel. A korábbi narratívák által felvázolt határok elmosódásával számos identitásbeli tényező értelmezése is változásnak indul, így a poszthumanizmus is fontossá válik. Az antropocén mint földtörténeti kor vagy kulturális koncepció természetesen kritikai visszhanggal is találkozik, így az elmélet bizonyos elemei a maguk kérdésességükben még több értelmezési irányt kínálnak, amelyek e líra kapcsán is értelmet nyerhetnek.

A német antropocén líra magyar recepciójáról is szót kell ejteni, hiszen Nemes Z. Mária és Székely Örs eddigi írásai és fordításai ebben a témában egyedülként mutatkoznak a magyar irodalmi színtéren. Nemes az antropocénnel intenzív szakmai viszonyt ápol, ugyanis a *PRAE* antropocént tematizáló számában megjelent tanulmányában (*Kacsacsőrű-emplős-várás Kenguru-szigeten*²) az *all dies hier, Majestät ...* antológiára is kitér, valamint a magyar antropocén líra résztvevőit is beilleszti a diskurzusba. Székely pedig azáltal, hogy a 2017-es Babits Mihály műfordítói ösztöndíjat az *all dies hier, Majestät ...* antológia jelen-

1 *all dies hier, Majestät, ist deins, Lyrik im Anthropozän*, szerk. Anja BAYER – Daniela SEEL, kookbooks, Berlin, 2016.

2 NEMES Z. Mária, *Kacsacsőrű-emplős-várás Kenguru-szigeten*, PRAE 2017/1., 90–107.

tős részének fordítására megnyerte, már számos verset lefordított és közre is adott ebből a gyűjteményből.

Írásom tehát az antropocén elméleti hátterével, az antropocén líra fogalmával és a német antropocén lírával – annak magyar recepciójára is kitérve – foglalkozik, mindez pedig az antológiában szereplő, már magyarul is megjelent versek elemzésével zárul.

Ember–Föld szerepcsere?

Az antropocén mint fogalom Paul J. Crutzen és Eugene F. Stoermer *The „Anthropocene”* című, 2000-ben megjelent írásából származik. Crutzenék fogalma a holocén utáni földtörténeti kort jelöli, mely az ember geológiai erővé váló duzzadásán alapszik. Ennek az erőnek a felismerése már a 19. században elkezdődött, a cikk számos tudóst említ, akik az antropocén diskurzusba kerülését korán megágyazták anélkül, hogy szó lett volna magáról a fogalomról. Crutzen és Stoermer az antropocén kezdetét a 18. század végére datálja, azonban kimondják, hogy más alternatívák is lehetségesek. Konkrét dátumot és eseményt is megneveznek lehetséges kiindulópontként, ez pedig 1784 és a gőzgép feltalálása.³

Timothy Morton *Hyperobjects* című könyvében⁴ több szignifikáns eseményt is említ, melyek az antropocén legitimitását erősítik. Számára is az első James Watt szénvel működő gőzgépének megjelenése, viszont az emberi geológiai hatalom kibontakozásának kezdőpontját 1945-re, a Trinity nevű nukleáris teszt időpontjára datálja, amelynek következményeképp Hiroshima és Nagasaki tragédiája is megtörtént. A radioaktív szennyezést Morton terraformálásként értelmezi.⁵ A gőzgép és az atombomba mechanizmusai alapján azt mondhatjuk, hogy az ember a természet erőforrásait a technológia által kihasználva olyan hatást képes kifejteni a környezetre, mely maradandó, az ember jelenléte nélkül is érzékelhető. A természet, technológia és ember közötti határvonalak így sérülnek. A mindenkori distinkciók felbomlani látszanak, és ezt további jelenségek is alátámasztják.

3 Paul J. CRUTZEN – Eugene F. STOERMER, *The „Anthropocene”*, Global Change Newsletter 41. (2000), 17–18.

4 Timothy MORTON, *Hyperobjects: Philosophy and Ecology after the End of the World*, University of Minnesota Press, Minneapolis–London, 2013.

5 *Uo.*, 7.

Az *all dies hier, Majestät* ... antológia első tanulmánya, amelyet Helmut Trischler jegyez, idézi Bruno Latour egy szövegét. Ez az írás az ágencia mentén deríti fel az ember és a természet viszonyát az antropocén korában. Ebben a korban élni „annyit tesz, mint minden más ágenssel osztozni ugyanazon az alakját változtató sorson, amelyet nem lehet nyomon követni, dokumentálni, elmesélni, ábrázolni a szubjektivitáshoz és objektivitáshoz társított régi vonások használatával”.⁶

Mielőtt eljutna ehhez a megállapításhoz, a Föld objektív szemléletének megváltozását írja le Latour. Michel Serres nyomán Galilei nevezetes mondását vezeti be, miszerint a Föld „mégis mozog”. Ezt egészíti ki Serres – és Latour számára ez tűnik a legfontosabbnak, hisz magát az antropocént is jellemzi – azzal, hogy a közelmúlt hasonlóan hangzatos szólama az lehetne, hogy „és mégis kimozdítják a Földet”. A Föld újra geotörténelmünk ágensévé vált, így már alárendelődött szeszélyeknek, rossz humornak, más ágenseknek, mely úgy, ahogy ő maga is, a szubjektum minőségével rendelkezik. Latour a szubjektum minőséget úgy határozza meg, hogy nem az autonómia jellemzi leginkább, hanem az ágencián való osztozkodás más autonómiájukat veszített szubjektumokkal. Az alárendelhetőség mellett objektivitását pedig oly módon is elvesztette a Föld, hogy az őt benépesítő emberektől többé már nem választható el. Az emberi hatás a faj halála után is tartósan a Föld része marad.⁷

Emellett Latour arra is kitér, hogy az olyan beszámolók, amelyek a természet leírását kísérik meg, például az általa idézett Le Monde-cikk, amely a levegő szén-dioxid-koncentrációjának mértékéről szól, többé már nem objektív leírások, hanem – ahogy Latour fogalmaz – tragédiák nyomai: „A nyugati civilizáció legnagyobb becsben tartott alakzatának megfordítása nyomán az emberi társadalmak beletörődtek abba, hogy a néma objektum szerepét játsszák, míg a természet váratlanul átvette az aktív szubjektumét!”⁸

Az antropocén kora elvezet minket a poszthumanizmushoz, az pedig vissza az antropocénhez: Rosi Braidotti 2013-ban megjelent *The Posthuman* című könyvében⁹ az antropocén kort annak az időszaknak nevezi, amelyben a humán szubjektum humanista identitásszemléletének mátrixa megbomlik. Így átrendeződésre van szükség, ennek

6 BRUNO LATOUR, *Ágencia az antropocén korában*, ford. Keresztes Balázs, PRAE 2017/1., 19.

7 *Uo.*, 6–8.

8 *Uo.*, 15.

9 ROSI BRAIDOTTI, *The Posthuman*, Polity, Cambridge, 2013.

eszköze pedig a poszthumanizmus. Braidotti a technológiai fejlődés gyorsulásával támasztja alá mindezt, ugyanakkor könyvében a poszt-humanizmus sokféleségét mutatja be a másságok mentén, tehát a természeti másságot is érinti.¹⁰ Egyértelműen összeköti a technológiát az ember természetre gyakorolt hatásával, így a poszthumanizmus égisze alatt megszülető humán identitás az antropocén korának emberéé. A poszthumanizmusra való utalást az *all dies hier, Majestät...* egyik esszéjében is megtalálhatjuk. Axel Goodbody is hasonlóan vélekedik, mint Braidotti, hiszen szerinte is a poszthumanizmus elméleti kerete által lehet újrapozicionálni az ember helyét a változó világban.¹¹

A poszthumanizmus természetesen más komplex kérdéseket is felvet, melyek mentén önmagával is ellentmondásba keveredik. De az elvitathatatlan ezektől az elméletektől, hogy a korábbi dichotómiákon alapuló identitás-szerveződés az antropocénként felvázolt korban elavulttá és hiteltelenné válik. Lényegében ez a felbomlás teremti meg az igényt arra, hogy ez a kor újraértelmezésre kerüljön. Hibridizációknak vagyunk tanúi, melyek korábbra nyúlnak vissza, mindenkori jelenünk részei, és a jövőben még szembetűnőbbek lesznek.

Nemes Z. Mária *PRAE*-ben megjelent tanulmányában a poszt-humán kondíciók hatására megváltozott természetszemléletünket tartja az antropocén kontextusának. Idézi Jutta Webert, aki azt állítja, hogy a poszt-humán kondíciók között a természet egy olyan rendszerként tűnik fel, amely dinamikus és nyitott, decentralizált önszabályozó rendszer, amelyben a fizikai és nem fizikai, valamint szerves és szervetlen közötti határok fluiditást mutatnak.¹²

Helmuth Trischler Latour szavait idézi, hogy összefoglalja az antropocént. A „modern” és a „modernitás” alternatívájaként ez a legmeggyőzőbb politikai, filozófiai és antropológiai koncepció, amely korunk terméke. Christophe Bonneuil és Jean-Baptiste Fressoz szerint pedig – ahogy Trischler értelmezi – az „antropocén-sokk” elvezet az ember történelmének és a geológia idejének újraegyesüléséhez, és a *kultúra-natúra* időbeli, ontológiai, episztemológiai és intézményi határainak elmosódásához, valamint a társadalom (*Gesellschaft*) és a környezet (*Umwelt*) dichotómiájának meghaladásához. Trischler megállapítja továbbá, hogy a nem emberi az emberi történelem szerves részeként lép be és újra integrálódik az antropológiai koncepciónkba, ez a jellegzetesség

10 Vö. *Uo.*, 5–6.

11 *all dies hier, Majestät...*, 288.

12 NEMES, I. m., 102.

pedig az antropocén sokféleségében egy alapvető, közös és univerzálisnak tekinthető pont.¹³

Mielőtt a német antropocén líra magyarra is lefordított darabjainak elemzéséhez érkeznénk, említést kell tenni Bruno Latour *Morality and Technology* című tanulmányáról, amelynek egy fontos fogalma számos esetben segíthet az antropocén olvasat érvényesítésében. Latour ezen fogalma a *folding*, mely sűrítést, felgyűrődést jelent. Ezt a technikai ágensekre alkalmazva fejti ki Latour, miszerint egy tárgy, így az ő példájával élve a kalapács, teret, időt és további aktorokat sűrít magába. A kalapács gyártásának helye, így feltehetően egy üzem, valamint az anyagainak ideje és helye, a fémnek és a fának az eredete, az anyagokat feldolgozó aktorok összese, hozzátartoznak egy tárgyhoz.¹⁴ Serestély Zalán *Szabadságfogyasztás – a kontingencia megszállása* című tanulmányában egy személyesnek tűnő élményből, egy mezei nyúl elgázolásából indul ki, hogy morális célokat gondoljon el a non-humán létezők kontingenciájával kapcsolatban.¹⁵ Serestély itt a *folding* gyakorlatát végzi, így például egy Opel Astra és a közúthálózat sokkal többet jelent a közlekedési infrastruktúránál.

Az antropocén líra

Az *all dies hier, Majestät...* egyik szövege, a korábban már említett Axel Goodbody esszéje a *Naturlyrik – Umweltlyrik – Lyrik im Anthropozän: Herausforderungen, Kontinuitäten und Unterschiede* arra tesz kísérletet, hogy a német antropocén líra irányait bemutassa. Szerinte az antropocén olyan intellektuális kihívásokhoz vezet, amelyek során sokkal nagyobb időbeli és térbeli eseményekre, entitásokra kell reflektálnunk annál, mint amihez hozzá vagyunk szokva. Ez pedig elvezet olyan hatások befogadásának problémájához, amelyek láthatatlanként tűnnek fel a hétköznapi észlelő számára.¹⁶

13 *all dies hier, Majestät...*, 284. Az *antropocén* fogalma tehát a geológia, valamint a humán és társadalomtudományok számára is egyaránt fontos lett, azonban, ahogy Helmuth Trischler korábban idézett *Zwischen Geologie und Kultur: Die Debatte um das Anthropozän* című tanulmányában leírja, a fogalom a populáris kultúra részévé is vált, így tudományos hitelességét sokan megkérdőjelezték.

14 Bruno LATOUR, *Morality and Technology: The End of the Means*, Theory, Culture and Society 19. (2002), 248–249.

15 SERESTÉLY Zalán, *Szabadságfogyasztás – a kontingencia megszállása*, PRAE 2018/1., 48–60.

16 *all dies hier, Majestät...*, 288.

Goodbody az antropocén lírában való meghonosodásának potenciális pontjait a líra alapvető jellegében látja. A bio- és geocentrikus tudatosság és identitásértelmezés hatásos előidézéséhez a líra nem választ kereső, hanem sokkal inkább önmagában kérdező jellege járul hozzá, mely az alapvetően személyességet árasztó hagyománnyal párosulva még inkább a befogadó reakciójára van utalva. Goodbody esszéjének a címe is mutatja azt a hármasságot, melyet ő az antropocénhez köthető lírai irányoknak tart. Elsőként a *természetlíra* (*Naturlyrik*) fogalmát értelmezi újra az antropocén kontextusában. Ennek létrejöttét a 18. század végére, az ipari forradalom hatására vezeti vissza, mely során a levegő szén-dioxid-koncentrációja, valamint az ember természet feletti „hatalma” megnövekedett. Másodikként a *környezetlíra* (*Umweltlyrik*) fogalmat említi, ez az irány pedig már az atombomba-kísérletek idejére tehető, tehát a 20. század közepétől érvényes. Környezeti hatása a radioaktivitás globális növekedése, valamint a háború utáni élet technológiai fejlődésnek köszönhető felgyorsulása ipari és társadalmi szinten is. Harmadikként pedig az *antropocén líra* (*Lyrik im Anthropozän*) fogalmat írja le Goodbody. Ennek háttere a klímaváltozás kollektív tudata. A líra a romantikus természetképtől eltávolodva a tájat, a nem humán létezőket nem az emberi lét projekciójaként dolgozza fel, hanem a *natúra-kultúra* dichotómiájának átlépésével, egyfajta poszthumán identitásképpel próbál egy újabb, a kornak megfelelő viszonyt kialakítani velük. A poszthumanizmus és az antropocén kapcsolata meglehetősen szoros, hiszen a környezet hatása leginkább a nyugati kultúra identitásának megfelelő ember és az ő kulturális exportjának az eredménye.¹⁷

Nemes korábban említett szövegében a következőképp foglalja össze az antropocén legfontosabb eredményét: „[...] inkább arról van szó, hogy el kell felejtenünk az autonóm természet- és embertörténetet, hogy egy heterogén antropocén-diskurzusban gondolhassuk el emberi és nem-emberi planetáris viszonyrendszerét”.¹⁸ Érdekes kifejezés a „planetáris viszonyrendszer”, hiszen, ahogy Latour *folding* fogalmánál is láttuk, egy-egy tárgyba, egészen apró dolgokba, valamint jelenségekbe globális hatások is belesűrűsödhetnek. Erre kiváló példa lehet Sascha Kokot *Pára* című verse, amely a folyók kiszáradását egészen apró, személyesnek tűnő élménnyel köti össze: „ám hamar elfelejtjük

17 *Uo.*, 290. A magyar lírában is megfigyelhető az antropocén hatás, erre azonban bővebben nem térnek ki. Lásd NEMES Z. Mária *Kacsacsőrű-émlős-várás Kenguru-szigeten*, PRAE 2017/1., 104–107.

18 NEMES, I. m., 102–103.

az apályt és / a dagályt elképzelni sem tudjuk majd / hogy nehéz hajók maguktól felemelkednek / hogy az úszást / nem gyakorolhatjuk mindaddig / míg a földhíd meg nem töri / a tengert és az vissza nem húzódik”.¹⁹

Az úszás gyakorlása gyerekek tevékenységéként értelmezhető számomra, így egy korábbi és egy elképzelt generáció gyerekeinek különböző természettel kapcsolatos szocializációjáról van itt szó. A változást magát planetáris viszonyok között a globális szárazság, emberi viszonylatban pedig az úszás gyakorlásának lehetetlensége, az úszást garantáló közeg megszűnése jelenti. Itt, ebben az apróságban fokozódik és mutatkozik meg az ember és természet történelmének heterogenitása, amelyet Nemes említ a fentebb idézett tanulmányában. Emellett ezt láthatjuk Serestély írásában is.

Az antropocén jelensége a maga hirtelenségében mint sokk is értelmezhető, hisz egy emberöltőnyi idő elegendő volt, hogy – úgyszólván – a holocénből ráeszméljünk egy új földtörténeti korra, amely az antropocén. Ennek következményét korábban Christophe Bonneuil és Jean-Baptiste Fressoz kapcsán már említettem. Mindez persze nem a 20. század végének és a 21. századnak a terméke, így a visszatekintés az irodalomban is reprezentálódik.

Karin Fellner *Dicsőségem bizonyítékai* című, Székely Örs által fordított, kaotikusnak tűnő versében felfedezhetünk egy Goethe-idézetet. A verset magát az antropocén témája tartja össze, kaotikussága hektikusságot, gyorsaságot sugároz, mely – ahogy a vers utolsó sora is mondja: „minden modell egy erős esemény irányába hajlik”²⁰ – dinamikussá teszi a vers világát.

A következő a szóban forgó idézet Karin Fellner verséből: „de most már, egyetlenem, minden ultra» (Goethe)”.²¹ Ez Goethe egyik leveléből származik, amelyben az ipari forradalom hatásairól ír barátjának, Carl Friedrich Zelternek. A közlekedési eszközök fejlődése, így a felgyorsult tér is megjelenik ebben a levélben, ennek következtében pedig asszociálhatunk az antropocénre mint felderengő társadalmi és geológiai kontextusra.²²

19 Sascha KOKOT, *Pára*, ford. BORDÁS Máté, Versum 2018. dec. 19., <http://versumonline.hu/vers/para>.

20 Karin FELLNER, *Dicsőségem bizonyítékai*, ford. SZÉKELY Örs, Versum 2019. jan. 3., <http://versumonline.hu/vers/dicsosegem-bizonyitekai/>

21 *Uo.*

22 *Briefwechsel zwischen Goethe und Zelter in den Jahren 1796 bis 1832*, szerk. Friedrich Wilhelm RIEMER, Duncker und Humblot, 1834, 43.

Az antropocén kontextust hozza be a Reggie Watts-idézet is: „I don't want to be biological anymore» (Reggie Watts)».²³ Többé nem szeretnék biológiai lenni, vagy akár így: többé nem szeretnék szerves lenni? A vers kohézió szempontjából maga is a szerveslenség felé tör, és csupán az utolsó, korábban már idézett sor fogja össze és tereli planetáris, sőt talán tágabb kontextus felé.

Daniel Falb „*** / Sunn O))) / A költészet lényegében skolasztikus rendszere»²⁴ kezdetű verse a kémia szaknyelvéhez közelítve a maga imaginárius kémiai elemeivel a szerves létezés idegenségét mutathatja meg. A nyelv önmagában metaforizál, de a kémia szaknyelve a környezet leírását objektívizálja is. A fiktív kémiai elemek és ezeknek a testtel való összemértőzése a szerves és a szerveslenség, a szubjektív és az objektív folyamatos egybeírása történik meg. A szöveg képe nem egy egyértelműen koherens struktúrát mutat, ezt a különböző jelek is széttördelik. Ez sok más szövegre is érvényes. A szövegek önmagukban is képviselnek egyfajta identitást, mely a maga materialitásában is színre viszi a decentralizáltságot, éppúgy, ahogy a sokszor referenciaként megtejt környezet.

Ujjaim
már félig
begömbített Cp folyé-kony
halmaz-állapotába bele-
folytak

--
-- -- --
--

Ha öt elemet Sj Ao Cp E Lg
képzelünk el öt ujjbegyünkre
ahogy azok szánkból kiáradtak,
és
az ujjbegyek minden pozíciót, amelyet
egyáltalán hozzávetőlegesen
egymáshoz képest fölvehetnek, fölvesznek,
akkor az elmálló Sjit-közetről

23 FELLNER, I. m.

24 SZÉKELY Örs, *antropocén líra: Daniel Falb és Sabine Scho szövegei*, aszem.info 2018. 10. 17., <https://aszem.info/2018/10/antropocen-lira-daniel-falb-es-sabine-scho-szovegei/>

SjE₃ csorog *Lg*-vel együtt
kéрге alá, és kiemelkedik a tengerfenékre²⁵

A kémiai elemek rövidítésének használata további távolságot eredményez az elképzelhető történéis és a leírás között, emellett nehezíti az olvasást, így szintén elidegenít, valamint szükségesnek tűnhet a rövidítések feloldása is, amely a magyar nyelvű megjelenés kapcsán meg is történik az oldal margóján. Ez azonban az antológiában nem szerepel, ahogy a honlapon beágyazott link sem, melynek köszönhetően a Sunn O))) zenekar anyagát lehet meghallgatni. Mindenképp hozzátesz ez a befogadói élményhez, azonban az antológiában csak mint extrapoléitika utalás szerepel. Ez a szöveg az antológiában olvasható formában a cím szempontjából is érdekes, hiszen az aláhúzott sor kiemelkedik az előző két sorhoz képest, így a vers identifikálása önmagában is problémás. Ilyen képet mutat a verskezdet:

Sunn O)))

A költészet lényegében skolasztikus rendszere²⁶

Az állatok emlékezetére is találunk példát az antológiában. Martina Hefter *Lassacsán osonnak az állatok kifele a történésből* verse már címében is megidézi az antropocén kihalás narratíváit, melyet e sorok is alátámasztanak: „tehenek szállnak nyugodt helyekre, / amilyeneket csak a legelő állatai tudnak / a csordában fekvés okán éjjelente, / világos lányékok egymás mellett, közel / az elektromos kerítés zümmögéséhez, / amely túlzümmögi alvásukat.”²⁷

Az elektromos kerítés már egyfajta baljós árnyként lebeg a versvilág felett. A kerítés zaja pedig alapvetően nem a látásra, hanem a hallásra apellál, így, ha elképzeljük a szituációt, a tehenek jelenlétének hangját elnyomja az emberi technológia terméke. A vers a továbbiakban viszont a tehenek jelenlétét teljesen megszünteti, teljesen objektivizálja: „Térj vissza, fajtatehén, kérőddz / itt a friss, gőzölgő tépésen, / két, három párafelhő, óvj meg / az áruházi plüsstehén izzasztó / melegétől, becserkészve és embermagasságban, csináld, / hogy visszautasítsam

25 SZÉKELY, I. m.

26 Uo.

27 Martina HEFTER, *Lassacsán osonnak az állatok ki a történésből*, ford. SZÉKELY Örs, Irodalmi Szemle 2018/7–8., 51.

az élményfotót és aludjak. / Az fog elsőként elmúlni, aki soha nem találkozott valódi tehénnel.”²⁸

Így, ha a korábban már említett Serestély Zalán állati kontingen-
ciával kapcsolatos gondolatát adaptáljuk, akkor a tehén a vers első felé-
ben e nélkül a kontingencia nélkül emberi fennhatóság alatti létezésre
van ítélve, azután pedig a hús-vér tehén már nem is létezik, mindez
pedig a lírai én szerint a fennmaradás kulcsa, ahogy az utolsó sorban
olvashatjuk.

Az antropocén kapcsán a természet és a technológia terei is össze-
csúsznak. Erre a korábbi szövegekben is találunk példát, de még egy-
értelműbben kiolvasható ez Tobias Falberg *Plasztinált táj* verséből:
„Erőműbeton csírázik, előbb csak bimbó, / sima és szürke, a talaj barn-
nájából, majd / sarjakat pumpál egyre fölfelé”.²⁹

Az erőműbetonhoz kapcsolódó történés, a csírázás alapvetően
szerves növényi létezőre jellemző, így az emberi technológia máris kap
egy olyan képességet, mely a természethez tartozik. A vers utolsó két
versszaka pedig a természet és a technológia tereit és szereplőit össze-
keveri: „M megbabonázva a tölgy, a bükk. Mozdulatlanul kitart / egy lég-
mentesen lezárt varjúraj. Őzek és nyulak állnak / mereven, különösen
kificamított / testtartással bámulnak a térbe. // Hamarosan öntik az új
betont. Erőművek fakadnak / a fölöttébb köves talajból. Aszeptikus
leveleivel / fáradhatatlanul konzerválja / életterét az erdő.”³⁰

Egy hibrid tér jön létre, amelyben semmi sem tagozható be a dichotó-
miák mentén. Az utolsó sor pedig a korábbi kihalásnarratívát idézi
meg. A természet állati szereplőinek hibriditása is nyilvánvalóan ele-
me az antropocén poétikának. Az állati létező nemcsakkontingenciáját
veszti, nemcsak eltűnik, hanem hibridizálódik is, sőt, az emlékezet-
ben marad fenn, és mint szellem lebeg a versvilág fölött bizonyos ér-
telmezési irányokat mutatva. Judith Hennemann *Egy repülő tárgy re-
konstrukciója* című versében az evolúció mechanizmusát idézi meg,
mindezt pedig a technológia elemeivel szabdalja föl. A vers első része
a *tiktaalik* kihalt halfajról szól, amely a halak és a négylábú állatok
jellegzetességeit egyaránt hordozza, így egyfajta hibriditást képvisel.
„Háromszáznolcvan millió éve nyomta bele / uszonyait a devoni Föld
homokjába. A szárazra / való kiugrást eleddig csak a növények / koc-

28 Uo.

29 Tobias FALBERG, *Plasztinált táj*, ford. SZÉKELY ÖRS, Versum, 2018. dec. 5., <http://versum-online.hu/vers/plasztinalt-taj/>

30 Uo.

káztatták meg. *Bár ő ezt nem tudta. / Volt neki Sugárlökete, kopolyú-
íve, mozgó / csigolyája. [...]*³¹

A sugárlöklet szó a következő szakaszt már előrevetíti, hiszen ott egy zavarba ejtően megfoghatatlan entitás képét kapjuk a szerzőtől. A szakascím természetesen feloldja a rejtélyt, és kiderül, hogy a leírt entitás egy drón, melyre erős utalások a versben is találhatóak:

„A támaszpontról felemelkedik a legénység nélküli ragadozó- /
madár és láthatatlanul cikázik el a koros felderítő pilóta mellett. / Fedél-
zetén sorozatképpalkotó kamera, légtáskák, az egész / mentési rendszer.
Két rakéta, fedélzeti számítógép, ejtőernyő / ki tudja mire. Hastájékon
képolvasó infravörös spektrumban.”³²

Az antropocén címkéje

Számos más verssel lehetne bővíteni az elemzést, azonban mindnél a természet-technológia-ember hármásának hibridizációját, kihalásnaratívákat, a befogadó tekintetének megváltozását, szubjektivitás-objektivitás játékát és a szövegkohézió felbomlásának különböző formáit figyelhetnénk meg különböző eloszlásban. Az antropocén narratívái viszonylag kiismerhetőek, ha a vers programszerűen akarja bemutatni magán a kor jellegzetességeit. Azonban az is érdekes, hogy az antropocén egy olyan olvasatot kínál, amely a táj, a természet szövegben való bármínemű reprezentációjának a vizsgálatát az ember és természet közös geotörténelmének értelmezése felé tereli, így az a tény, hogy az antológia alcíme az, hogy *Lyrik im Anthropozän*, már ad egy alapvető értelmezési irányt. Székely Örs erről a jelenségről az *Irodalmi Szemlé*-ben a következőképp vélekedik: „[...] az antológia azon szövegei működnék, amelyek nem irányítanak rögtön valamilyen mesterdiskurzushoz, hanem átlátszatlanok, beléjük lehet gabalyodni, amelyek arról győznek meg, hogy nem lényegtelen megírásuk hogyanja”.³³ Ezzel úgy gondolom, egyet lehet érteni, és habár a szövegeken általában érződik intenciójuk, súlyuk, de nem állhat meg csak ezen egy vers.

Nemes Z. Márió a *Litera Vendég: Versum* rovatába írt egy rövid kommentárt Steffen Popp verseiről, amelyek szintén az antropocén

31 Judith HENNEMANN, *Egy repülő tárgy rekonstrukciója*, ford. SZÉKELY ÖRS, *Irodalmi Szemle* 2018/7–8., 49.

32 *Uo.*

33 SZÉKELY ÖRS, *Mind a tied, felség: kortárs német líra az antropocén korában*, *Irodalmi Szemle* 2018/7–8., 52.

berkeibe sorolhatóak. Meglehetősen fontos észrevételt olvashatunk itt, és véleményem szerint a német antropocén antológia számos darabjára igaz ez az állítás. Nemes éppen arra ad választ, hogy miként képzei el a konceptuális barbárságot: „Eltervezni valamit, aztán a felismerhetetlenségig elrontani, mindezt egyszerre, aztán újra meg újra. De szép is volna. Talán ez lenne maga szép. Steffen Popp *118* című tavalyi kötetének olvasása-fordítása leginkább az olvashatatlanság szépségével ajándékozott meg. Érzem, hogy van itt egy nyelvterv, valamiféle privát anyagszótár iránti vágyakozás, de ez a vágy mégis széttöri a szótárat. Hála istennek, már nagyon aggódtam, hogy valami ebből is kikerekedik.”³⁴ Popp kötetére más vonatkozásban is igaz ez az állítás, viszont az antropocén poétika töredezettsége, legjobb értelemben vett esetlensége, sőt, inkább megcsinált esendősége benne van mindabban, amit Nemes leírt. A líra ezen ágai már rég nem a teljességre törekzenek. A teljesség szinte tabu, hiszen mesterkéltnél, a teljesség látszat, melynek elérése ábránd, a teljesség nem a megírt versben képződik, ha egyáltalán megképződik valaha, valahol.

34 NEMES Z. Márió, *A nyelv halott lova – Steffen Popp és az anarchista szótár*, Litera.hu 2018. október 11., <http://www.litera.hu/hirek/vendeg-versum-steffen-popp>.